

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВИШУ

INFORMAL EDUCATION AS A MEANS OF IMPROVING EFFICIENCY OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF STUDENTS IN PEDAGOGICAL HIGH SCHOOL

Саме час висуває до педагогів такі вимоги, як професіоналізм, мобільність, здатність до творчого використання постійно зростаючого потоку інформації на практиці. Від рівня професійно-педагогічної культури педагога, його здатності до постійного особистісного і професійного росту залежить і якість освіти молодого покоління, його підготовленість до життя. Виконання складних функцій освіти в сучасних умовах, пов'язаних із підвищенням якості освіти і стимулюванням особистісного розвитку учнів вимагає постійної самоосвіти вчителя. Процес самоосвіти є важливим фактором професійного становлення особистості педагога. Для ефективного організації даного процесу педагогу необхідно бути готовим до самоосвітньої діяльності. Готовність до самоосвіти передбачає наявність відповідних розвинених особистісних якостей таких, як самокритичність, рішучість, гнучкість мислення, спостережливість, дисциплінованість, креативність, комунікабельність та інших. Крім того, для самоорганізації процесу підвищення інтелектуального, морального, емоційного рівнів розвитку та формування нових затребуваних навичок і умінь майбутньому педагогу необхідно володіти системою глибоких знань про сутність, форми і методи процесу самоосвіти, мати потребу в самоосвіті, володіти прийомами й операціями планування і організації самоосвітньої діяльності, об'єктивно оцінювати досягнуті результати.

Найчастіше формами самоосвіти вчителів стають курси підвищення кваліфікації при інститутах підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників освіти, методичні практикуми в школах, обговорення спеціальної педагогічної і психологічної літератури, науково-практичні конференції, освоєння інформаційних технологій освіти і виховання тощо.

Так, учителю необхідно знати і вміти набагато більше того, чому він буде вчити дітей. Тому тільки педагог, який безперервно займається самоосвітою, професійним і особистісним самовдосконаленням, здатний забезпечити високу якість навчання і виховання, розвинути у вихованців, за висловом Ю. Бабанського «уміння вчитися» і викликати прагнення до самостійної пізнавальної діяльності.

Ключові слова: неформальна освіта, неформальна освіта як засіб підвищення ефективності професійної діяльності студентів педагогічного вишу, безперервна

освіта, навчання протягом життя, самоосвіта, педагогічна діяльність.

It is time that the teachers put forward such requirements as professionalism, mobility, and the ability to creatively use the growing flow of information in practice. From the level of the teacher's professional pedagogical culture, his ability to continuously personal and professional growth depends on the quality of education of the younger generation, his readiness for life. Execution of complex functions of education in modern conditions associated with improving the quality of education and stimulating the personal development of students requires constant self-education of the teacher.

The process of self-education is an important factor in the professional formation of the teacher's personality. To effectively organize this process, the teacher needs to be prepared for self-education. Readiness for self-education implies the presence of appropriate developed personal qualities such as self-criticism, determination, flexibility of thinking, observation, discipline, creativity, sociability, and others. In addition, for the self-organization of the process of raising the intellectual, moral, emotional levels of development and the formation of newly-requested skills and abilities of the future teacher, one must have a system of deep knowledge of the essence, forms and methods of the process of self-education, have the need for self-education, have methods and operations of planning and organization of self-education to objectively evaluate the results achieved.

Most often forms of self-education of teachers are advanced training courses at institutes of professional development and retraining of educational workers (IPC and ABM), methodical workshops in schools, discussion of special pedagogical and psychological literature, scientific and practical conferences, development of information technologies of education and education, etc.

Thus, a teacher needs to know and be able to much more than he will teach children. Therefore, only a teacher who is continuously engaged in self-education, professional and personal self-improvement, is able to provide high quality education and education, develop at pupils, in the words of Y. Babansky's «ability to learn» and to cause a desire for independent cognitive activity.

Key words: informal education, informal education as a means of increasing the efficiency of professional activity of students of the pedagogical university, continuous education, lifelong learning, self-education, pedagogical activity.

УДК 371.31

Федь І.Є.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії і практики
початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У сучасних соціокультурних умовах (глобалізації, прискорення розвитку, інформатизації тощо), які динамічно змінюються та задають високий ступінь невизначеності стану соціальної системи, негативного впливу ряду соціальних факторів (малозабезпеченість, зниження рівня духовності і мораль-

ності та ін.) забезпечення прояву людиною свого потенціалу як самореалізації на благо природного, суспільного та особистісного розвитку, виступає найважливішим фактором громадської безпеки.

Розкрити, реалізувати даний потенціал допомагає неформальна освіта, яку відрізняють добровільність, інноваційність, варіативність. Включа-

ючись в програми неформальної освіти, людина отримує можливість освоїти потрібні для неї компетенції, збагатити внутрішній ресурс.

Наукову основу для розробки неформальної освіти в соціальній роботі створюють концепція безперервної освіти (Р. Дейв, А. Делеон, Ф. Джессул, Є. Дніпров, Д. Кідда, П. Ленгранд, В. Ледньов, Є. Фор, Ф. Еддінг і ін.), теорія освіти дорослих (Н. Бичкова, С. Вершловський, Р. Дімухаметов, С. Змеєв, Д. Кід, А. Марон, М. Ноулз, Ф. Пеггелер, Є. Радлінська, Р. Юнацкевич, П. Юнацкевич). У контексті концепції безперервної освіти (В. Онушкін, Б. Гершунський, З. Малькова) вузівська підготовка розглядається як виключно важливий етап системи безперервної освіти вчителя, що дозволяє сформувати систему стійких пізнавальних інтересів, базових знань в області майбутньої спеціальності, навичок самоосвіти. Рішення проблеми підготовки студентів до самоосвіти знайшло відображення в дослідженнях Н. Єфімова, Н. Іванової, М. Заборцікової, Б. Зікринової, Н. Косенко, Г. Рудзітіс. В їх роботах розкриті ряд аспектів сутності, змісту, способів самоосвітньої діяльності студентів. Найбільший внесок в розробку проблеми внесли І. Наумченко, Т. Воронова, Г. Серіков.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В рамках теорії безперервної освіти самоосвіта розглядається як стрижень цілісної системи, що пронизує ефективність її функціонування на різних етапах життєдіяльності людини (А. Бодаєв, А. Владіславєв, А. Даринський, В. Турченко та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В процесі навчання студентів у вищій школі необхідно вирішувати не тільки проблеми формування їх готовності безпосередньо до практичної діяльності, але і до подальшого систематичного підвищення своєї професійної кваліфікації та педагогічної майстерності, в тому числі шляхом самоосвіти.

Мета статті. Мета публікації полягає в обґрунтуванні необхідності формування і розвитку продуктивних умов підвищення ефективності самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя, його особистісно-професійного зростання.

Виклад основного матеріалу. За підсумками Лісабонського саміту (2000 рік) був прийнятий Меморандум безперервної освіти Європейського союзу, згідно якого «безперервна освіта – вчення завдовжки в життя» визначили як «всебічну навчальну діяльність, здійснювану на постійній основі з метою поліпшення знань, навичок і професійної компетенції» [6].

В даному документі підкреслюється зміна ролі безперервної освіти. Сучасна безперервна освіта покликана розвивати людський капітал, забезпечити рівні можливості адаптації до вимог соціально-економічних змін. Її головні цілі: «активна

громадянська позиція і конкурентоспроможність на ринку праці» [6].

Сутність безперервної освіти точно розкриває І. Скринник: «всеохопна по повноті, індивідуалізована за часом, темпам і спрямованості, надає кожному право і можливість реалізації власної програми її отримання і поповнення протягом всього життя» [11, с. 41].

У Меморандумі неперервної освіти Європейського союзу тезисно позначені переваги, які дає безперервна освіта. Серед них:

- економічна необхідність, викликана особливостями мінливого ринку праці. У сучасному «супільстві, заснованому на знаннях», затребувані фахівці, готові до роботи з інформацією, які володіють мотивацією і компетенціями для постійного оновлення знань, що стає вирішальним «фактором європейського розвитку, конкурентоспроможності та ефективного ринку праці»;

- соціально-політична необхідність, викликана переглядом традиційних уявлень про розподіл повноважень між громадськістю та органами влади, передачею повноважень в руки самих громадян, потребою активної участі громадян в суспільних процесах;

- соціально-культурна значимість як фактор, покликаний, подолати розрив між соціально активними громадянами і тими, хто з цього процесу виключений, сприяти адаптації громадян до культурної, етнічної, мовної різноманітності.

Згідно Меморандуму безперервної освіти Ради Європи стратегію безперервної освіти «освіту шириною в життя» складають такі види освітньої діяльності, як формальна, неформальна та інформальна освіта [6].

Дані поняття опрацьовані в Міжнародній стандартній класифікації освіти, прийнятої на генеральній конференції ЮНЕСКО в 2011 году:

- формальна освіта «визначається як інституціоналізована, цілеспрямована, спланована за участю державних організацій і визнаних державою приватних організацій освіта, що в цілому становить освітню систему формальної освіти країни»;

- неформальна освіта – «освіта, яка інституціо-аналізована, цілеспрямована, спланована особою або організацією, яка забезпечує надання освітніх послуг», «є доповненням або альтернативою формальної освіти»;

- інформальна освіта – «форми навчання, які є цілеспрямованими або ретельно спланованими, але не інституціоналізовані. Відповідно, вона менш організована і менш структурована, ніж формальна або неформальна освіта. Інформальне навчання може включати навчальну діяльність в сім'ї, на робочому місці, за місцем проживання та в повсякденному житті, і спрямованість її визначається самостійно, сім'єю або соціумом» [4].

Одне з перших визначень неформальної освіти належить Ф. Кумбсу, М. Ахмеду. До неформальної освіти віднесена будь-яка організована навчальна діяльність за межами встановленої формальної системи – окрема діяльність або значна частина ширшої діяльності, покликана служити суб'єктам навчання та реалізує цілі навчання [7, с. 158].

С. Климов зазначає, що, функціонуючи поза межами формальної освіти й будучи вільним від жорстких правил, регламентів і угод останнього, неформальна освіта орієнтується на конкретні освітні запити різних соціальних професійних, демографічних груп населення [2, с. 57].

Формальна освіта – це освіта, цілеспрямовано реалізується професійними освітніми організаціями на основі державних освітніх стандартів по ліцензованим освітнім програмам, яка забезпечує засвоєння учнями заданих в стандартах компетенцій, що підтверджується в ході атестацій, іспитів, і завершується видачою документів державного зразка, що закріплюють підвищення освітнього рівня учня.

Порівняння формальної та неформальної освіти дозволяє більш точно усвідомити суть неформальної освіти та її роль. Ряд вітчизняних (Л. Буйлова [1], А. Золотарьова [3], О. Ройтблат [8; 9] та ін.) і зарубіжних дослідників (Джеффс і Сміт, Фордхем, Симкінс та ін.) здійснюють таке порівняння, з якого ми бачимо, як два види освітньої діяльності взаємодоповнюють один одного. Формальна освіта виступає фундаментом, основою освіти, проте не дозволяє врахувати всі індивідуальні запити студента як споживача послуг. Крім того, освоєння змісту будь-якої освітньої програми індивідуально своєрідно: щось дається людині легко, в чомусь виникають складності, якісь компетенції залишаються не цілком освоєними. Подолати ці проблеми дозволяє неформальна освіта.

У психолого-педагогічному аспекті характерною для неформальної освіти є тенденція опори на самоосвіту, формування і розвиток умінь і навичок самостійної роботи, розвиток духовно-ціннісних орієнтацій, широке використання сучасних активних форм і методів навчання, підхід до навчання як процесу збільшення обсягу життєвого та професійного досвіду.

Важливою рисою вітчизняної практики неформальної освіти в останні роки стає самостійний вибір освітніх цілей і засобів їх досягнення. У зв'язку з цим ідея неформальної освіти пов'язана з переходом освітньої теорії і практики від парадигми викладання, в рамках якої людина виступає як «об'єкт навчальних впливів», до парадигми, яка передбачає гуманістичний тип відносин учасників освітнього процесу, особистісний саморозвиток учнів.

Неформальна освіта також виступає як шлях і засіб творчого зростання особистості, конструктивного подолання ситуацій соціальної і професійної

життєвої кризи. Ось чому для психолого-педагогічної практики найважливішою областю його проблематики є процес самоактуалізації людиною своїх цінностей і творчого потенціалу в освітньому процесі.

На думку В. Сластьоніна, професійна самоосвіта педагога визначається як самостійно здійснювана діяльність, спрямована на підвищення професіоналізму, яка включає педагогічну освіту, освоєння нових педагогічних ідей, технологій; оволодіння новими ціннісними установками, підходами в професійній педагогічній діяльності; осмислення власного досвіду і прогнозування своєї подальшої роботи [10].

Є. Мєлєхіна визначила наступні умови виникнення і розвитку потреби в самоосвіті: наявність суспільної вимоги необхідності самоосвіти; усвідомлення особистістю необхідності придбання додаткових знань; наявність таких особистісних якостей, які можуть забезпечити самостійне систематичне придбання і використання знань (наполегливість, сила волі в досягненні мети, сильний мотив самоствердження та ін.); володіння вміннями самоосвітньої роботи (вміння планувати роботу, контролювати діяльність в часі з урахуванням обставин, прискорювати темп при зміні обставин); наявність можливості використовувати різні джерела знань [5].

В освітньому процесі педагог повинен вміти використовувати свій особистісний професійний потенціал, формувати свою індивідуальну професійну траєкторію. Він повинен бути готовий займатися безперервно професійною самоосвітою.

Основними методами професійної самоосвіти педагога є самостійне вивчення передового педагогічного досвіду, науково-педагогічної літератури та методичних рекомендацій, аналіз своєї роботи та її результатів. У процесі самоосвіти педагог самостійно здобуває нові знання з різних джерел інформації, використовуючи в подальшому ці знання в професійній діяльності.

В результаті безперервної професійної самоосвітньої діяльності педагога підвищується якість викладання; розробляються методичні посібники, статті, підручники, програми, дидактичний матеріал, наочність, нові форми, методи і прийоми навчання; здійснюються виступи з доповідями на науково-практичних конференціях; створюються комплекти педагогічних розробок.

Висновки. Отже, самоосвіта педагога є невід'ємною частиною його неперервної професійної освіти. Зміст, методи і форми підготовки педагога на всіх стадіях його безперервної професійної освіти повинні бути спрямовані на зростання ступеня самостійності в освітній діяльності, активізацію процесу його педагогічної самоосвіти. Відповідно цілеспрямоване формування готовності педагога до самоосвіти буде сприяти професійному становленню особистості педагога.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буйлова Л. Додаткова освіта дітей в світлі ідей безперервної неформальної освіти. *SWorld*. 2013. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer30/292.pdf>.
2. Букіна Н. Розвиток державної системи неформальної освіти дорослих в Росії. *Людина і освіта*. 2010. № 1. С. 56–61.
3. Золотарьова А. Додаткова освіта дітей в аспекті формальних та неформальних характеристик. *Ярославський педагогічний вісник*. 2015. № 4. С. 46–53.
4. Міжнародна стандартна класифікація освіти. Інститут Статистики ЮНЕСКО. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-ru.pdf>.
5. Мєлєхіна Є. Роль безперервної освіти в професійному розвитку педагога. *Педагогічна освіта і наука*. 2008. № 12. С. 20-25.
6. Меморандум безперервної освіти Європейського Союзу. *АДУКАТАР*. 2006. URL: <http://www.znanie.org/docs/memorandum.html>.
7. Мухлаєва Т. Міжнародний досвід неформальної освіти. *Людина і освіта*. 2010. № 4. С. 158–162.
8. Ройтблат О. Ефективні організаційні структури управління в основі включення неформальної освіти в систему підвищення кваліфікації : монографія. Вісник ТОГІРРО. 2012. № 6 (24). 154 с.
9. Російська філософія : слов. / під заг. ред. : М. Масліна. М. : Терра, 1999. 656 с.
10. Слєпєнєв В., Перевалов С. Педагогічна діяльність як творчий процес. *Педагогічна освіта і наука*. 2005. № 1. С. 25-34.
11. Соколова Н. Формування соціальної активності підлітків в полісуб'єктному середовищі додаткової освіти : монографія. Челябінськ : Вид-во ЧДПУ, 2015. 227 с.
12. Харланова Є. Неформальна освіта в соціальній роботі [Текст] : монографія. Челябінськ : Вид-во Південно-Урал. держ. гуман.-пед. ун-ту, 2018. 199 с.